

Voorzitter en leden van de Tweede
Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Uw brief van	Ons kenmerk	Contactpersoon	Zoetermeer
	ACB/2002/16782		3 mei 2002
Onderwerp		Doorkiesnummer	
Voortgangsbrief Culturele Diversiteit			

Geachte voorzitter,

In het eerste seizoen van mijn beleidsperiode heb ik mijn beleid rond culturele diversiteit geformuleerd in de nota's *Ruim Baan voor Culturele Diversiteit* (Kamerstuk 1998-1999, 26565, nr. 69 Tweede Kamer) en *Media en Minderheden* (Kamerstuk 1998-1999, 26597, nr. 1 Tweede Kamer). Deze tussenrapportage geeft inzicht in de voortgang en de voorlopige resultaten van dit beleid, zoals aan u toegezegd in de brief over het Meerjarig Perspectief Cultuur van 30 november 2001¹. Uiteraard betreft het een tussenstand, want het beleid rond culturele diversiteit heeft een lange adem nodig. Ook de komende jaren moeten alle partijen zich nog flink inzetten om de cultuur- en mediawereld een diverser aanzien te geven. Deze nota opent met een korte terugblik op het beleid en de veranderde context van de afgelopen drie jaar (1). Dan volgt een kort overzicht van de belangrijkste voornemens uit de genoemde nota's (2), de actuele stand van zaken (3), de meest recente ontwikkelingen (4), en tot besluit conclusies (5).

1. Inleiding

Eén ding staat vast: het denken over dit onderwerp - culturele diversiteit - is ingrijpend veranderd. Dát het onderwerp

¹ Kenmerk ACB/2001/45890

permanente aandacht nodig heeft staat niet meer ter discussie. Maar het discours rond culturele diversiteit - binnen én buiten het terrein van cultuur - heeft zich geïntensiveerd. Een aantal gebeurtenissen heeft ervoor gezorgd dat het onderwerp in een veel bredere context is geplaatst. De verschillen tussen en binnen die culturen zijn duidelijker geworden, en tegelijkertijd is gebleken dat onze eigen normen en waarden minder onwrikbaar en meer voor discussie vatbaar zijn dan we misschien hadden gedacht.

Twee jaar voordat ik aantrad als staatssecretaris van cultuur werd het categorale cultuurbeleid afgeschaft. Stimuleringsmaatregelen en speciale voorzieningen voor kunstenaars van niet-Nederlandse afkomst - ingezet in de jaren tachtig - werden afgebouwd. In de nota *Pantser of ruggengraat* (1996) werd het begrip multiculturaliteit vervangen door interculturaliteit. En die ontmoeting van oude en nieuwe culturen moest binnen het reguliere subsidiebeleid tot stand komen.

Zowel aan categoriaal beleid als aan regulier beleid kleven nadelen. Het is een klassiek beleidsdilemma: bij het maken van specifiek beleid voor een bepaalde groep mensen loop je de kans dat mensen zich gestigmatiseerd voelen. In dit geval is dat de culturele voorhoede van nieuwe Nederlanders, die er op eigen kracht in is geslaagd zich een plaats te verwerven binnen het establishment. Maar wanneer je je tot algemeen beleid beperkt, doe je vaak weer onrecht aan de talentvolle laag daaronder, die wel zo'n steuntje in de rug kan gebruiken. Het afschaffen van het categorale beleid kwam destijds voort uit de gedachte dat specifieke aandacht voor nieuwe Nederlanders in onze cultuur niet meer nodig was. Toen ik aantrad als staatssecretaris van cultuur trok ik een andere conclusie. In feite stonden we toen pas aan het begin.

Ruim baan voor culturele diversiteit

Nederland telt inmiddels bijna 10 procent mensen met een niet-Nederlandse achtergrond. In de grote steden is dat zelfs een derde van de inwoners en vaak meer dan de helft van de jongeren. Dat heeft de Nederlandse samenleving de laatste decennia een geheel ander aanzien gegeven. Maar toen ik aantrad als staatssecretaris was dit veelkleurige profiel niet of nauwelijks terug te vinden in het gevestigde kunstenaarsaanbod. Multiculturele initiatieven kregen nauwelijks toegang tot de gesubsidieerde cultuur, en het bereik van de gesubsidieerde culturele instellingen onder migranten was gering. Dit laatste werd ook door een aantal mensen binnen de cultuursector zelfesignaleerd. In april 1999 pleitte een aantal cultuurmakers en betrokkenen - middels het pamflet *The seven percent solution* - om zeven procent van het cultuurbudget van het rijk in te zetten voor cultuurmakers met

een niet-Nederlandse achtergrond. Men vond dat deze cultuurmakers meer kansen moesten krijgen in het subsidiebestel. Mijn culturele-diversiteitsbeleid sloot hier direct op aan. In beide nota's stelde ik dat een meersporen-beleid noodzakelijk is om de diversiteit in het culturele aanbod en de deelname aan cultuur onder migranten te vergroten.

Confrontatie is een rode draad in mijn cultuurbeleid geweest. Voor het diversiteitsbeleid betekende dit een botsing van verschillende culturen binnen het vreedzame terrein van kunst en cultuur. Want, zo schreef ik in mijn uitgangspuntennota 'de confrontatie tussen tradities en stijlen kan het kunstklimaat verrijken'.

Dit nieuwe beleid riep destijds veel discussie op. Wanneer ik vanuit de actualiteit van vandaag terugkijk valt me een aantal dingen op:

Verrijking

De mogelijke verrijking van de cultuur was aanvankelijk één van de belangrijkste redenen om culturele diversiteit tot speerpunt van beleid te maken. Het ging me daarbij vooral om de cultuuruitingen uit andere culturen die immers per definitie bijdragen aan de veelzijdigheid van onze cultuur. In praktijk bleek dat genuanceerder te liggen. Want ruimte maken voor de cultuur van andere culturen en voor initiatieven van nieuwe Nederlanders betekende in de praktijk dat reeds lang gesubsidieerde aanbieders moesten inschikken. Dat leverde harde confrontaties op. Cultuur als confrontatie kreeg daardoor soms een meer cynische betekenis dan alleen de 'vreedzame wrijving van smaakoordelen' die mij voor ogen stond.

En omgekeerd: andere culturen brengen ook andere omgangsvormen en andere zienswijzen met zich mee. Het organiseren van een Turks theaterfestival door een schouwburg in samenwerking met Turkse organisaties blijkt in de praktijk niet zo eenvoudig. De afgelasting van de opera *Aisja en de vrouwen van Medina*, maar vooral het debat dat daarop volgde, maakte duidelijk dat niet lichtvaardig gedacht kan worden over religieuze aspecten van cultuur.

Kwaliteit

Aan het begin van mijn beleidsperiode concentreerde het debat over culturele diversiteit zich vooral op het thema kwaliteit. Betekenden de voornemens van de staatssecretaris immers niet dat hij concessies zou doen aan de kwaliteit van cultuuruitingen? Impliciet, maar vaak ook expliciet, werd verondersteld dat het werk van kunstenaars met een niet-Nederlandse achtergrond de kwaliteitstoets niet zou doorstaan;

ik zou het kunstbeleid verkwanselen door er welzijnsbeleid van te maken. Nu we enkele jaren verder zijn constateer ik dat niemand daar nu nog mee zou durven aankomen. De Raad voor Cultuur heeft een flink aantal aanvragen van deze kunstenaars positief beoordeeld en het is wel duidelijk dat culturele achtergrond niets zegt over de kwaliteit van kunstuitingen.

Elite

Het debat over culturele diversiteit en over kunstenaars met een niet-Nederlandse achtergrond werd drie jaar geleden gevoerd zonder noemenswaardige inbreng van de nieuwe Nederlanders zelf. Het werd gevoerd over hen, maar niet met hen. Inmiddels roeren de laatsten zich echter steeds meer. Na de gebeurtenissen vorig jaar in Amerika en de oorlog in Afghanistan wordt scherper nagedacht over de multiculturele samenleving en over de islam in het bijzonder. Gelukkig valt nu ook in de kringen van nieuwe Nederlanders een divers geluid te beluisteren en het is niet zelden de culturele elite van niet-Nederlandse afkomst die zich mengt in het debat. Hafid Bouazza, Kader Abdollah, Abdelkader Benali en Mohammed Benzakour schrijven kritische stukken en zijn het soms hartgrondig met elkaar oneens. Benzakour schreef het al in 1999: 'Wat we nodig hebben zijn allochtone denkers, intellectuelen en schrijvers met een substantiële, onvervangbare bagage, mensen die bereid zijn tot telkens hernieuwde twijfel, die bereid zijn tot innerlijke kritiek en zelfherziening en die beschikken over overtuigingskracht op grond van kennis, spitsvondigheid, zelfspot en hartstocht.' Deze denkers en schrijvers zijn gelukkig steeds vaker in de krantenkolommen en tijdschriften terug te vinden.

Bewustwording

De mentaliteitsverandering, die ik drie jaar geleden noodzakelijk achtte in de nota *Ruim baan voor culturele diversiteit*, is in ieder geval in gang gezet. De aandacht voor alle verschillende bevolkingsgroepen die ons land rijk is, is een geïntegreerd onderdeel aan het worden van het denken over cultuuruitingen. Er ontstaan samenwerkingsverbanden tussen traditionele cultuurinstellingen en kunstenaars van niet-Nederlandse afkomst, zoals tussen Toneelgroep Amsterdam en schrijver Hafid Bouazza, of tussen o.a. het Bijbels Openlucht Museum, het Gemeentearchief van Amsterdam en Al Farabi, binnen de werkgroep Islamitisch Erfgoed. Ook instellingen en organisaties die niet van rijkssubsidie afhankelijk zijn, pakken het onderwerp op. Het VSB-fonds vervult al sinds jaren een voorhoederol op het terrein van culturele diversiteit. Maar ook andere fondsen, zoals de Stichting Doen en het recent opgerichte Oranjefonds willen hierin een rol spelen.

Sommige instellingen met een multiculturele signatuur hebben een snelle groei doorgemaakt. Het Volksbuurtmuseum in Den Haag is in enkele jaren tijd niet meer weg te denken uit de stad. Culturele instellingen uit Den Haag en ver daarbuiten doen een beroep op de expertise die het Volksbuurtmuseum inmiddels heeft opgebouwd. Het Dunyafestival in Rotterdam, dat voor het eerst in 1997 een bescheiden rijkssubsidie kreeg, is de laatste jaren zowel in omvang als betekenis gegroeid. Onder de individuele kunstenaars zijn vooral de schrijvers - hiervoor heb ik er al een aantal genoemd - en de cabaretiers zeer succesvol.

Urgentie

Vanaf het begin heb ik culturele diversiteit hoog op de agenda gezet, omdat ik het herkende als iets van vandaag dat zeer bepalend zou zijn voor morgen. Mijn beleid heeft steeds veel reacties opgeroepen. Er waren confrontaties in de kranten, op televisie en in de Tweede Kamer. Ik heb ook geconstateerd dat er een zekere vermoedheid is ontstaan met betrekking tot het onderwerp. Toch concludeer ik dat de urgentie van het onderwerp culturele diversiteit in de afgelopen jaren alleen maar is toegenomen. De debatten die Paul Scheffer en Paul Schnabel² met hun scherpe analyses hebben ingezet maakten duidelijk dat de aandacht voor dit onderwerp geen overbodige luxe is, maar een *must*. En de gebeurtenissen rond 11 september hebben die constatering op dramatische wijze onderstreept.

2. Ruim baan voor Culturele Diversiteit en Media en Minderheden

Ruim Baan voor Culturele Diversiteit

In de nota *Ruim Baan voor Culturele Diversiteit* signaleerde ik dat het cultuurbeleid nog niet 'af' is. De gesubsidieerde cultuur was ten tijde van de nota eenzijdig en veelal letterlijk kleurloos. Het bestaan van allochtonen in onze samenleving was bijna niet te zien in de culturele sector. Daarom wees ik op de noodzaak van een mentaliteitsverandering. De nota telde een aantal concrete voornemens, die ik hier volledigheidshalve nogmaals beknopt toelicht:

- meer ruimte maken voor nieuwkomers
(financiële prioriteit en faciliteiten voor multiculturele initiatieven)
- de rol van de overheid herzien

² Schnabel maakte een helder onderscheid tussen de A-, B- en C-cultuur. Over het eerste cultuurdomein, het terrein van de vanzelfsprekendheden en basisovertuigingen van de Westerse samenleving, de grondwet en de rechtspraak bijvoorbeeld, valt niet te onderhandelen. Migranten hebben geen andere keuze dan zich aan te passen. Het tweede domein, het terrein van onderwijs en werk bijvoorbeeld, laat meer ruimte voor een eigen invulling, maar deelname is wel zo verstandig. Binnen het derde domein, van wat de 'specifieke' cultuur wordt genoemd - 'Cultuur met een grote C' - is echter veel meer ruimte voor diversiteit (De multiculturele illusie, Paul Schnabel, 2000).

(pro-actief beleid, samenwerking met lokale overheden en ontschotting tussen professionele en semi-professionele kunstenaars)

- accommodaties beter benutten
(dwarsverbanden leggen tussen doelgroepencircuit en gesubsidieerde circuit, lokale netwerken starten)
- erfgoed anders bekijken
(erfgoed minderheden toegankelijk maken, ander verzamelbeleid, publieksactiviteiten in musea voor doelgroepen)
- potentiële makers en publiek toerusten op de mogelijkheden
(project Cultuur en School, cultuur in inburgeringprogramma, toegang tot amateurkunst, nieuw talent opsporen en toerusten)
- het opschudden van de gevestigde culturele orde
(resultaatafspraken met instellingen, outreach-activiteiten, informatievoorziening over diverser bestuur, personeel, aanbod, publiek en deskundigheid bij instellingen)
- toegankelijkheid van instituties vergroten
(betere vertegenwoordiging van doelgroepen, bevorderen in- en doorstroom bij kunstopleidingen, ontwikkelen cultureel divers onderwijsaanbod en leerplaatsen bij culturele instellingen)

Media en Minderheden

Op 10 november 2000 heb ik u bericht over de voortgang van het beleid inzake media en minderheden. (Tweede Kamer, vergaderjaar 2000-2001, 26597, nr. 6). De nota Media en minderheden heeft als uitgangspunt dat de veranderingen in de samenstelling van de Nederlandse bevolking zichtbaar dienen te zijn in het aanbod, de makers en het publiek van de media. Hierbij zijn de volgende achterliggende doelstellingen vastgelegd:

1. Verrijking van de kwaliteit en de diversiteit van het media-aanbod;
2. Een beter bereik van Nederlandse media onder culturele minderheden;
3. Stimuleren van evenwichtige beeldvorming van en debat over de multiculturele samenleving met als achterliggende gedachte dat dit kan bijdragen aan het proces van wederzijdse integratie.

Deze doelstellingen krijgen hun beslag via onder meer concessiewetgeving, programmaversterkingsbudget, meer frequentieruimte, verhoging rijksbijdrage lokaal televisieaanbod voor migranten, scherper toezicht Commissariaat voor de Media, pilotprojecten, Stimuleringsfonds en programma-uitwisseling met Antillen en Aruba.

De landelijke radio en televisie kunnen een samenbindende functie vervullen door aandacht te besteden aan de multiculturele samenleving in het algemeen, terwijl de lokale

en regionale omroepen zich kunnen richten op specifiek programma-aanbod voor migranten.

3 Stand van zaken

Voorafgaand aan deze paragraaf moet worden opgemerkt dat het kwantitatief meten van etnische diversiteit geen eenvoudige opgave is. Enerzijds legt de bestaande wetgeving aangaande de persoonsregistratie beperkingen op. Anderzijds willen individuele betrokkenen (kunstenaars, personeelsleden, bezoekers) begrijpelijkerwijs niet in een "hokje" geplaatst worden. Daardoor is het niet in alle gevallen mogelijk om (eenduidige) kwantitatieve gegevens te verzamelen.

a) Cultuurnota

Binnen het Actieplan Cultuurbereik is het bereiken van makers en publiek van verschillende bevolkingsgroepen één van de hoofddoelstellingen. In deze paragraaf wil ik allereerst ingaan op de cultuurnota en de ontwikkelingen in verschillende cultuursectoren. De nieuwe ondersteunende instellingen en het Actieplan Cultuurbereik worden in de volgende paragrafen besproken.

Het uitgangspunt bij de cultuurnota 2001-2004 was om de deuren wat verder open te zetten voor de zogenaamde "nieuwkomers": instellingen die nog niet eerder een meerjarige subsidie in het kader van de cultuurnota ontvingen. Deze nieuwkomers dienden uiteindelijk meer dan 60% van de aanvragen voor de cultuurnota in. Ik heb de Raad voor Cultuur gevraagd om bij nieuwe aanvragers ook naar het potentieel kwaliteitsniveau te kijken, zonder de kwaliteitscriteria als zodanig uit het oog te verliezen. Dit heeft geresulteerd in 168 nieuwe toetreders, waarvan er zo'n 34 een multiculturele signatuur dragen. In de vorige cultuurnota (1997-2000) waren dat er 15. Het totaal aantal multiculturele instellingen dat in het kader van de cultuurnota 2001-2004 subsidie krijgt is 60. Samen krijgen zij ruim € 13,6 miljoen. Dat is ongeveer 5% van het totale budget voor instellingsubsidies.

Kunsten

Veel multicultureel talent staat te dringen om meerjarige financiële ondersteuning te krijgen. Vooral in de theater- en muzieksector hebben zich veel nieuwkomers gemeld; de verleende subsidie blijkt een belangrijke impuls te zijn voor de ontwikkeling van nieuw talent. Hoewel er hard wordt gewerkt om de achterstand in te lopen, is een situatie waarin culturele

instellingen over de héle linie voldoende rekening houden met de veranderde bevolkingssamenstelling nog niet bereikt. Zo vindt meer dan de helft (57 %) van de rijksgesubsidieerde instellingen (1997-2000) dat het publiek dat de instelling in 2000 bezocht te weinig divers was samengesteld.³ Dit geldt vooral voor de symfonieorkesten, muziekensembles en beeldende kunstinstellingen. De instellingen voor jeugdtheater, film, amateurkunst en

kunstzinnige vorming zijn van mening dat ze wel voldoende verschillende bevolkingsgroepen bereiken.

Op muziekgebied wordt ruim €1,8 miljoen besteed aan veertien instellingen met een cultureel divers karakter; dat is een viervoud van het budget in de vorige periode. Negen van deze instellingen hebben voor het eerst een plaats bemachtigd in de cultuurnota. Voor theater geldt een ruime verdubbeling van het aantal gesubsidieerde instellingen (van vier naar negen), en het totaalbudget groeide van €1,1 miljoen naar €2,6 miljoen. Ook instellingen die al langere tijd worden gesubsidieerd zijn zich bewust van hun verantwoordelijkheid op het gebied van culturele diversiteit. Ik denk hierbij onder meer aan het Onafhankelijk Toneel, dat zich steeds meer gespecialiseerd heeft in een benadering toegespitst op de doelgroep.

Zeer aanzienlijk is de toename van het aantal instellingen met een multiculturele signatuur en het budget daarvoor in de sector Film en Beeldende Kunst. Van één instelling met een budget van €125.000 naar vijf instellingen met een budget van €635.000. Op het terrein van de beeldende kunst kan als nieuw gesubsidieerde instelling Public Art Squad (Showroom for Media and Moving Art) genoemd worden; deze stichting presenteert beeldcultuur aan een gemêleerd publiek. Presentatieinstellingen en werkplaatsen hebben in toenemende mate aandacht voor culturele diversiteit, waardoor een belangrijke bijdrage wordt geleverd aan de nationale en internationale erkenning van de betrokken kunstenaars.

Film is een terrein waarop makers van verschillende herkomst zich de laatste tijd steeds duidelijker manifesteren, mede dankzij de inspanningen van het Maurits Binger Film Instituut. De speciale aandacht van dit instituut voor filmers met een dubbele culturele bagage werpt in toenemende mate vruchten af in de vorm van succesvolle projecten, die ook in het buitenland de aandacht trekken.

³ Enquête Cultuureducatie, deze wordt sinds 1998 in opdracht van het ministerie van OCenW jaarlijks gehouden onder rijksgesubsidieerde instellingen.

Nieuwe, interessante initiatieven van jonge mensen manifesteren zich vaak in de vorm van amateurkunst. Dat geldt ook voor kunstenaars met een dubbele culturele bagage. Ik verwacht dat het Actieplan Cultuurbereik hiervoor een stimulerend kader zal bieden. In de sector amateurkunst is sprake van een toename van drie naar elf instellingen en een budgettaire groei van €215.000 naar ruim €545.000. In deze sector zie ik toenemende inspanningen om nieuwe doelgroepen te bereiken. Zo organiseerde de Stichting Beeldende Amateurkunst in 2001 een festival van Turkse beeldende amateurkunst, het Göz Nuru Festivali, en gaf de Stichting Samenwerkende Nederlandse Korenorganisatie een cursus 'Turkse muziek met kinderen'.

Vóór 1 mei 2002 zullen alle gesubsidieerde instellingen hun jaarverslagen over 2001 indienen. Het zal dan mogelijk zijn een dieper inzicht te verkrijgen in hun prestaties in het eerste jaar van de cultuurnota 2001-2004.

Cultureel erfgoed

Ook in de erfgoedsector is de afgelopen jaren veel bereikt. De samenwerking tussen de ministeries van OCenW en BZK, culturele instellingen en migrantenorganisaties begint zijn vruchten af te werpen. Het kabinet heeft voor het Slavernij-Instituut in de voorjaarsnota 2001 € 1,6 miljoen gereserveerd voor de jaren 2002-2004. Verder verbreedt de inzet op het onderwerp culturele diversiteit zich naar steeds meer erfgoedsectoren.

Het cultureel erfgoed dat in instellingen wordt bewaard vertelt maar gedeeltelijk de geschiedverhalen van nieuwe Nederlanders. Instellingen die daarin verandering willen brengen, hebben daarvoor subsidie ontvangen uit de Cultuurnota. Zowel 'nieuwe instellingen' met een interculturele signatuur, zoals de Stichting Ar@besk, het Wereldmuseum en het Kindermuseum van het Tropeninstituut, als de rijksmusea hebben subsidie voor aanbodvernieuwing en doelgroepbenadering ontvangen. Over de te behalen resultaten zijn afspraken gemaakt met de instellingen, waarover elk jaar wordt gerapporteerd. Uit de jaarlijkse onderzoeksrapportage van de musea over de samenstelling van het publiek zal de deelname van jongeren en nieuwe Nederlanders blijken.

Het Landelijk Overleg Minderheden heeft het bewaren en ontsluiten van het erfgoed van minderheden steeds als

aandachtspunt naar voren gebracht. Er is een extra inspanning noodzakelijk om de geschiedenis van migrantengroepen zichtbaar te maken. Daarom heeft het Ministerie van OCenW samen met het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) een project gestart waarbij het materiële en immateriële culturele erfgoed van minderheden wordt opgespoord, verzameld en toegankelijk gemaakt. Drie thema's staan daarbij centraal: slavernijverleden, islamitisch erfgoed en migratiegeschiedenis. Verdeeld over drie werkgroepen ontwikkelen musea, archieven, wetenschappelijke en interculturele instellingen samen met (culturele) minderhedenorganisaties projecten op deze terreinen. In 2001 zijn een aantal voorstellen tot inventarisatie van dit erfgoed ingediend. Op basis daarvan gaan in 2002 pilotprojecten van start. De vier erfgoedkoepels voeren de regie, met de Nederlandse Museumvereniging (NMV) als projectcoördinator. De Mondriaan Stichting ontwerpt een speciale regeling voor dit project. Jaarlijks is € 449.000 beschikbaar, waarvan € 336.000 voor projecten.

Monument Slavernijverleden

Het slavernijverleden van Nederland is de afgelopen jaren steeds meer in de belangstelling komen te staan. 1 juli 2002 is het 139 jaar geleden dat in Nederland de slavernij werd afgeschaft. In het Oosterpark in Amsterdam zal dan een gedenkteken, een sculptuur van Erwin de Vries, onthuld worden. Initiatiefnemer van dit slavernijmonument is het Landelijk Platform Slavernijverleden (LPS), waarin zo'n twintig organisaties van Antilliaans-Arubaanse, Surinaamse en Afrikaanse herkomst zijn verenigd. De ministeries van BZK en OCenW voeren gezamenlijk de regie over de realisatie van het Monument Slavernijverleden, waarbij de minister van Grote Steden en Integratiebeleid het statische monument op zich neemt en ik het dynamische monument. Het LPS ijvert voor de totstandkoming van deze dynamische dimensie: een instituut met functies op het gebied van educatie, museale presentatie, documentatie en onderzoek. Het is de bedoeling dat dit instituut een plaats krijgt in de directe nabijheid van het gedenkteken. In januari van dit jaar heeft het Landelijk Platform een projectplan voor het instituut ingediend. Besluitvorming hierover zal in het voorjaar in overleg met de gemeente Amsterdam plaatsvinden. Het kabinet heeft voor het Slavernij-Instituut in de voorjaarsnota 2001 € 1,6 miljoen gereserveerd voor de jaren 2002-2004.

Interculturele museale programma's

In 1997 ging het project Interculturele Museale Programma's van start, gecoördineerd door de NMV. Met het project wilde de NMV musea en daaraan verwante instellingen adviseren op het terrein van culturele diversiteit, bemiddelen tussen

instellingen en migrantenorganisaties, deskundigheid bevorderen en projecten initiëren. Dit alles om een grotere bewustwording bij de musea te bevorderen. Een aantal musea heeft bijvoorbeeld interculturele leerroutes ontwikkeld voor het VMBO. Maar ook in het kader van inburgeringcursussen (NT-2 onderwijs) is samenwerking ontstaan tussen ROC's en musea. Cursisten oefenen in musea de taal en doen kennis op over allerlei onderwerpen waarvoor de collecties van de musea aanknopingspunten bieden. IMP is met ingang van 2002 IP gaan heten. Het project beperkt zich niet meer tot de musea, maar werkt in samenwerking met de erfgoedkoepels ook voor de archievensector, de monumenten en de archeologie. Er worden geïntegreerde erfgoedbrede projecten ontwikkeld en succesvolle producten uit de museumsector worden vertaald naar andere erfgoedsectoren. Voor IP is jaarlijks € 100.000 beschikbaar.

Cultuurfondsen

Om een globaal overzicht te krijgen van multiculturele projecten die door de fondsen worden gesubsidieerd zijn in deze rapportage van een aantal fondsen gegevens opgenomen. Bij deze cultuurfondsen is men zich bewust van de noodzaak om zowel in de te subsidiëren projecten als in het bereiken van publiek de multiculturele samenleving een impuls te geven. Er is een lichte stijging te zien in de aanvragen en toekenningen van kunstenaars of projecten met een multicultureel karakter. Bij de Mondriaan Stichting komt meer dan de helft van het budget 'Bijzondere publieksactiviteiten musea' ten goede aan dergelijke projecten.

Over het algemeen zijn de fondsen afhankelijk van de aanvragen, zodat men hier slechts kan spreken van een *reactief* beleid op het gebied van culturele diversiteit. Dit overwegend vraagafhankelijke beleid wordt gecompenseerd door activiteiten met een actiever karakter te initiëren. Zo is mede door de inspanningen van enkele fondsen in oktober 2001 de Phenix Foundation opgericht (zie onder 'Phenix Foundation'). Bovendien is er gewerkt met geormerkte budgetten voor culturele diversiteit. Bij de meeste fondsen kan wat betreft subsidiëring onderscheid worden gemaakt tussen het aantal aanvragen en het aantal toekenningen. De eerste categorie zegt iets over de bereikbaarheid en de bekendheid van de subsidiemogelijkheden, de tweede zegt iets over de kwaliteit van de aanvragen (zoals beoordeeld door de fondsen).

Fonds voor de Letteren

Het Fonds voor de Letteren voert een 'intercultureel letterenbeleid', waarin de nadruk ligt op voorlichting, individuele benadering van subsidieaanvragers, en begeleiding

van auteurs. Hierdoor weten auteurs met een niet-Nederlandse achtergrond hun weg redelijk te vinden naar het fonds; tegelijkertijd bleef het percentage aanvragers van niet-Nederlandse herkomst in 2001 zo goed als gelijk aan 2000: een kleine 10%. Het aantal toekenningen van multiculturele aanvragen is iets gestegen: van ongeveer 60% in 2000 naar 67% in 2001. Hiermee ligt het aantal toekenningen als percentage van het aantal aanvragen iets onder het gemiddelde (in beide jaren ongeveer 70%). Van het totaal aantal toekenningen is ruim 8% multicultureel (32 van de 385 toekenningen in 2001).

Mondriaan Stichting

Bij de Mondriaan Stichting is in 2001 ongeveer €385.000 uitgegeven aan specifiek beleid op het gebied van culturele diversiteit. Dit bedrag is niet afkomstig uit een geoormerkt budget ter stimulering van culturele diversiteit; de hiermee bekostigde projecten zijn ondergebracht onder de noemer 'Bijzondere publieksactiviteiten musea' (waarvoor wel een bedrag apart is gezet, te weten €726.000). Vanuit die bijzondere publieksactiviteiten zijn zowel tentoonstellingen e.d. die divers publiek aantrekken, als projecten die zelf inhoud geven aan het begrip culturele diversiteit het afgelopen jaar ondersteund. Daarnaast ziet de Mondriaan Stichting in toenemende mate dat kunstenaars van niet-Nederlandse afkomst een beroep doen op het 'reguliere' budget. Met name onder de jonge subsidieaanvragers zitten steeds vaker jongeren met een dubbele culturele achtergrond. Ook is aan het begin van de Cultuurnotaperiode 2001-2004 een bedrag aan de aankoopmiddelen toegevoegd van € 318.000 specifiek voor interculturele aankopen door Nederlandse musea. In de evaluatie van de verschillende aankoopregelingen bij de Mondriaan Stichting wordt duidelijk dat van deze mogelijkheid nog maar weinig gebruik wordt gemaakt door de musea. De Mondriaan Stichting wordt gevraagd om meer bekendheid te geven aan deze regeling en stimuleringsmaatregelen te nemen.

Fonds voor de Podiumkunsten/Fonds voor de Amateurkunst

Bij de Fondsen voor Podiumkunsten en Amateurkunst ziet men in toenemende mate dat aanvragers met een dubbele of meervoudige culturele achtergrond die informatie (waarom expliciet wordt gevraagd) niet meer verstrekken - men wil beoordeeld worden op kwaliteit, niet op achtergrond. Bovendien leidt de aandacht voor multicultureel beleid tot strategisch gedrag bij aanvragers: Ongetwijfeld is er sprake van een stijging van de producties die multicultureel publiek aantrekken. Het Fonds heeft een 'taakstellend budget' ter grootte van € 700.000 (ongeveer 10 % van het totaalbudget) als intern instrument voor culturele verscheidenheid ingesteld.

b) Mediabeleid

Op 10 november 2000 heb ik u bericht over de voortgang van het beleid inzake media en minderheden. (Tweede Kamer, vergaderjaar 2000-2001, 26597, nr. 6).

Over dit beleidsonderdeel is de laatste jaren regelmatig gerapporteerd⁴. De lokale migrantentelevisie in de randstad is inmiddels versterkt. De betrokken overheden (de vier grote steden en OCenW) hebben daarvoor gezamenlijk een budget beschikbaar gesteld van ruim € 3,5 miljoen per jaar voor de periode 2002-2004. Bij de herverdeling van radiofrequenties is extra frequentieruimte gereserveerd voor lokale migrantenradio. De oprichting van een multiculturele jongerenzender voor de grote steden is in voorbereiding. In de Concessiewet zijn diverse voorschriften opgenomen die de publieke omroep aanzetten tot meer culturele diversiteit op en achter de schermen. Een goede ontwikkeling is dat steeds meer projecten zelfstandig, zonder subsidie, verdergaan.

Lokaal en regionaal mediabeleid

Migrantentelevisie in de vier grote steden

In de nota *Media en minderheden* berichtte ik u dat er een gezamenlijke organisatiestructuur en een hoger programmabudget zou komen. Deze eerder als CPO aangeduide nieuwe productiemaatschappij is in 2001 opgericht en vanaf november dat jaar van start gegaan onder de naam MTNL (Multiculturele Televisie Nederland). Hierin zijn de bestaande organisaties SOM-Media en MTV Amsterdam opgegaan. MTNL maakt in nauwe samenwerking met regionale en lokale omroepen of -producenten programma's voor de vier grote doelgroepen: Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen. De televisieprogramma's zijn gericht op informatie, actualiteit, cultuur, amusement en educatie voor migrantengroepen. MTNL wordt gefinancierd door OCenW en de vier grote steden (€ 3,5 miljoen).

Migrantenradio in de vier grote steden

Bij de geplande herverdeling van radiofrequenties is voor de lokale publieke omroepen in de vier grote steden extra frequentieruimte gereserveerd voor migrantenradio. De regering heeft daaraan als voorwaarde gesteld dat de bestaande programmering een kwaliteitsimpuls krijgt. De lokale zendgemachtigden moeten zorgen voor een herkenbare en aantrekkelijke programmering. Daarnaast is op initiatief van de vier grootstedelijke lokale zendgemachtigden inmiddels een bedrijfsplan ontwikkeld voor een Nederlandstalige multiculturele jongerenzender voor de grote steden, met een

⁴ Ik verwijs u korthedshalve naar de volgende kamerstukken: Tweede Kamer, vergaderjaar 1999-2000, 26800 VIII, nr. 15; Tweede Kamer, vergaderjaar 2000-2001, 27400 VIII, nr. 14; Tweede Kamer, vergaderjaar 2001-2002, 28000 VIII, nr. 20; Tweede Kamer, vergaderjaar 2001-2002, 28161, nr.1.

mix van plaatselijke informatie en onderscheidende muziek. De beoordeling van dit bedrijfsplan ligt nu bij de gemeentebesturen van de grote steden, waarmee ook wordt gesproken over een bijdrage in de kosten. Hierover verwacht ik in de loop van dit jaar een beslissing. In 2001 is reeds €111.000 aan onderzoekskosten betaald.

Overige regio's en projecten

Het Commissariaat voor de Media rekent minderhedenprogrammering sinds 1 januari 1999 mee voor het verplichte zendtijdpercentage informatie, educatie en cultuur. Het Commissariaat ziet erop toe dat de besturen van lokale- en regionale omroepen representatief zijn voor de verschillende bevolkingsgroepen; deze representativiteitseis is opgenomen in de Mediawet.

De OLON heeft €90.000 subsidie gekregen voor het pilotproject 'Grenzeloos Lokaal', dat 1 oktober 2001 is afgerond. Doel van dit project is het tot stand brengen van doelgroep- en multiculturele programmering bij lokale omroepen in middelgrote gemeenten met een relatief grote migrantengemeenschap.

Met subsidie van OCenW is in 1999-2000 het Caribisch Journaal van de Wereldomroep tot stand gekomen. Het gaat om experimentele samenwerking en programma-uitwisseling met de Antilliaanse en Arubaanse omroepen, om zo een brugfunctie te vormen tussen de kijkers op de Nederlandse Antillen en Aruba en kijkers in Nederland. Om het Journaal ook in Nederland verspreiding te geven, hebben enkele regionale omroepen het in 2000 en 2001 opgenomen in hun programmering. Dit project zal met een wat gewijzigde invulling in 2002 op eigen kracht worden voortgezet door de Wereldomroep.

Landelijk mediabeleid

In de gewijzigde Mediawet van 2000 (Concessiewet) zijn diverse elementen (taakopdracht, rapportageverplichtingen, programmavoorschriften) opgenomen die de publieke omroep aanzetten tot meer culturele diversiteit. Bij de NOS is in 2000 het diversiteitbureau 'Meer van Anders' opgericht als opvolger van het Bureau Beeldvorming. Dit bureau wordt door de publieke omroep gefinancierd en heeft als opdracht een evenwichtige representatie van verschillende groepen te bevorderen: mannen en vrouwen, zwart en wit, jong en oud. Daarbij ligt het accent op programma-inhoud (beeldvorming) en in tweede instantie op personeelsbeleid. Met onderzoek, debat en gerichte trainingen zal Meer van Anders de dialoog aangaan met programmamakers en zendgemachtigden.

In de Concessiewet is het percentage zendtijd dat de NPS dient te besteden aan minderhedenprogrammering verhoogd naar 25% voor radio en 20% voor televisie. Voor doelgroepprogrammering

ligt het zwaartepunt bij de radio. Op televisie zendt de NPS daarnaast veel programma's uit voor een breder publiek die een beeld schetsen van de Nederlandse multiculturele samenleving. Ook probeert de NPS jongere generaties migranten te bereiken met programma's die een hoge amusementswaarde hebben. Met deze multiculturele programmering kan de NPS een voortrekkersrol vervullen binnen de omroepwereld. Deze opvatting wordt gesteund door de Europese televisiewereld die het door de NPS geproduceerde programma *Urbania de Prix d'Iris* gaf. Bij de concessieverlening heb ik aangedrongen op een gemeenschappelijke aanpak om tot gedeelde definities van multiculturele programmering te komen. Onder meer de hoeveelheid zendtijd besteed aan multiculturele programma's kan zo in kaart worden gebracht. Met ingang van de rapportage over het jaar 2001 zal een overzicht worden gegeven van de wijze waarop en met welke programma's de opdracht wordt vervuld om minderheden in de samenleving te bereiken.

Het diversiteitsbeleid binnen de NOS heeft recent een impuls gekregen doordat deze organisatie het 'raamconvenant inzake multicultureel personeelsbeleid, instroom en doorstroom van etnische minderheden bij grote ondernemingen' van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft ondertekend. Dit convenant is opgesteld met als doel ondernemingen vast te laten leggen een multicultureel personeelsbeleid te bevorderen en de instroom en doorstroom van minderheden aan te moedigen. Tevens komt er een onderzoek naar het imago van de NOS onder studenten, is er een helpdesk diversiteit opgericht voor de gehele publieke omroep en worden de werving- en selectiemethoden onder de loep genomen. Het bureau Meer van Anders zal de andere zendgemachtigden binnen de publieke omroep aansporen het convenant eveneens te ondertekenen. Verder is via het Bedrijfsfonds voor de Pers voorzien in verruiming van de werkingssfeer waardoor steunverlening aan bestaande en nieuwe initiatieven gericht op culturele minderheden mogelijk wordt. Bovendien ontvangt de Stichting Omroep Allochtonen in Utrecht een instellingssubsidie uit cultuurnotagelden van bijna €500.000 op jaarbasis en Stichting Mixed Media heeft in 2000 en 2001 subsidie ontvangen om meer migranten te laten instromen in de pers- en omroepjournalistiek.

c) 2%-stimuleringsbudget

In 2001 is € 4 miljoen voor doelgroepactiviteiten uitgekeerd aan culturele instellingen⁵. Uit de enquête cultuureducatie blijkt dat instellingen die in 2000 een deel van hun budget besteedden aan dergelijke activiteiten meer dan de helft (52%) van die activiteiten richtten op multiculturele doelgroepen.

Rijksgesubsidieerde instellingen worden aangemoedigd om activiteiten te ontwikkelen gericht op speciale doelgroepen zoals culturele minderheden en jongeren. Zij kunnen vanaf 2001 opteren voor een stimuleringssubsidie voor zogenaamde doelgroepactiviteiten, bijvoorbeeld door het programmeren van speciaal aanbod voor nieuwe publieksgroepen, of door het bieden van educatieve begeleiding aan de nieuwe publieksgroepen. De stimuleringssubsidie bedraagt 2 procent van de subsidie, mits de instelling al minimaal 3 procent van het totale subsidie aan doelgroepactiviteiten besteedt. Pas uit de jaarverslagen, die het ministerie in mei ontvangt, zal blijken hoe de regeling in het eerste jaar heeft uitgewerkt.

d) Atana, Phenix Foundation en Netwerk CS

In de uitgangspuntennotitie *Cultuur als Confrontatie* wees ik erop dat culturele diversiteit actief moet worden opgespoord, georganiseerd en gecoacht. Dat gebeurt niet vanzelf. In opdracht van OCenW zijn daarom drie organisaties in het leven geroepen die een gedeelte van de uitvoering van het diversiteitsbeleid voor hun rekening nemen. Ondanks hun specifieke aandachtspunten vormen ze door samenwerking toch een stevig geheel. De organisaties zijn Atana, de Phenix Foundation en het Netwerk CS. Atana richt zich op de besturen binnen de culturele sector, Phenix op individuele kunstenaars en het Netwerk CS op culturele instellingen.

Atana

Atana scout nieuwe bestuurders, commissieleden en adviseurs. De aanpak is breed: Atana omvat het gehele proces van zoeken, selecteren en trainen van kandidaten, het opzetten van een netwerk, het leggen van contacten, het vinden van vacatures, het voeren van gesprekken met culturele instellingen en tenslotte het begeleiden van bestuurders die een plaats hebben gevonden. Het verzorgen van een op de cultuursector gericht trainingsprogramma geeft geselecteerde deelnemers toegang tot

⁵ Definitie van doelgroepactiviteiten: het programmeren van speciaal aanbod voor nieuwe publieksgroepen; het presenteren van het aanbod op bijzondere plekken in de directe leefomgeving van de nieuwe publieksgroepen; het bieden van educatieve begeleiding aan de nieuwe publieksgroepen bij het aanbod van de kunst- en cultuurproducten, het organiseren van manifestaties, programma's voor het onderwijs; marketingactiviteiten gericht op het bereik van nieuwe publieksgroepen voorzover deze onderdeel uitmaken van een geïntegreerd plan om nieuwe publieksgroepen te bereiken.

nieuwe inzichten, technieken en netwerken. Via Atana zijn inmiddels 67 vacatures vervuld in besturen en adviescommissies in de cultuursector. 55 van de 67 vacatures worden vervuld door vrouwen. Twintigers en dertigers vervullen bijna 70% van de bestuursplaatsen die via Atana zijn bemiddeld.

Vanaf de start in februari 2000 richtte Atana zich met name op mensen met een dubbele culturele bagage. Vanaf september 2001 is de blik verbreed naar jongeren en vrouwen, alhoewel deze als vanzelf al hun weg wisten te vinden naar Atana: De gemiddelde leeftijd van de deelnemers ligt tussen de 30 en 39 jaar, de man/vrouwverhouding is ongeveer 40/60 (uitsluitend op basis van kwaliteitsoverwegingen). De jongste deelnemer is 23 en de oudste 57. Van de deelnemers is de helft afkomstig uit de cultuursector, de andere helft heeft een financiële, juridische of bestuurlijke achtergrond. De instellingen variëren in grootte, sector en type instellingen. Het Catharijne Convent, het Fonds voor de Podiumkunsten, het Nationaal Restauratiefonds, het Nationaal Ballet, de Raad voor Cultuur, de Algemene Programma Raad, het Nederlands Fonds voor de Film, Salto, het Waterhuis, Muziekschool Amsterdam en het Syndicaat zijn hier enkele voorbeelden van. Voor Atana is jaarlijks € 136.000 beschikbaar.

Phenix Foundation

Op kunstopleidingen zijn weinig culturen vertegenwoordigd, en multiculturele initiatieven worden slechts mondjesmaat gefinancierd. De Phenix Foundation wil hierin verbetering brengen. Phenix geeft advies aan kunstenaars op het gebied van financiering en culturele infrastructuur, ondersteunt en ontwikkelt projecten die een voorbeeldfunctie hebben en biedt een platform voor initiatieven die diversiteit in het culturele aanbod versterken. De Phenix Foundation is officieel van start gegaan op 8 oktober 2001, maar manifesteerde zich al eerder op verschillende manieren. In de opbouwfase vond een viertal expertmeetings plaats over thema's waaraan Phenix prioriteit geeft: media, kunstvakopleidingen, podia & musea en fondsen.

De Phenix Foundation heeft voor het jaar 2002 een activiteitenplan opgesteld. Een vaste kring velddeskundigen zal projecten aandragen. De rol die Phenix speelt kan allerlei vormen aannemen: aanjagen, fondsen werven, monitoren, (co)produceren, begeleiden en ondersteunen met deskundigheid of financiële middelen. In 2002 wil men tussen de 13 en 18 projecten realiseren. Zoals het project "Passaat", dat het Rotterdams Conservatorium samen met Phenix ontwikkelde. Jonge musici met een niet-Nederlandse achtergrond worden enthousiast gemaakt voor en voorbereid op een toelatingsexamen voor een muziekstudie. Op die manier kan het aantal muziekstudenten van

niet-Nederlandse afkomst worden vergroot. Daarnaast heeft de Phenix Foundation een begin gemaakt met de invulling van haar informatie- en adviesfunctie en de rol van kennis- en ontwikkelingsplatform. De Phenix Foundation is gevestigd in Rotterdam en heeft een staf van vijf personen. Er wordt gewerkt met een totaalbudget van € 1,2 miljoen per jaar (ook het VSB-fonds financiert mee).

Netwerk CS

Dit netwerk heeft tot doel om bij culturele instellingen de deskundigheid op het terrein van culturele diversiteit te bevorderen en uitwisseling van ervaringen mogelijk te maken. Het gaat om personeelsbeleid, aanbod, benadering van het publiek en de relatie tussen deze drie elementen. Inhoudelijke producten (bijvoorbeeld de programmering van muziek of een speciale tentoonstelling) worden gekoppeld aan een parallel traject voor scholing binnen de organisatie(s). Dit gebeurt onder begeleiding van een culturele instelling of andere deskundigen. Door scholing en nazorg ontstaan er netwerken door alle disciplines heen. In 2002 zal in ieder geval een project samen met het Walter Maashuis worden uitgevoerd dat is gericht op programmeurs van muziekpodia. Het netwerk is een lichte organisatie met twee parttime medewerkers. Voor het netwerk is jaarlijks € 227.000 beschikbaar.

Samenwerking

Atana, de Phenix Foundation en het Netwerk CS zullen samenwerken op het terrein van externe communicatie, het identificeren van kansen, en kennisuitwisseling- en verdieping. Verder zijn de drie organisaties voornemens om een monitor culturele diversiteit te verzorgen waarin onder meer aan de hand van kengetallen de stand van zaken met betrekking tot dit onderwerp in de cultuursector zal worden beschreven.

e) Actieplan Cultuurbereik

In *Ruim Baan voor Culturele Diversiteit* is geconstateerd dat samenwerking met lokale overheden van groot belang kan zijn bij het bereiken van verschillende doelgroepen. Inmiddels is in een - in het cultuurbeleid niet eerder vertoonde - samenwerking met de andere overheden een jaarbudget van € 27,2 miljoen beschikbaar voor programma's (in het kader van Cultuurbereik en Cultuur en School) met culturele diversiteit als één van de belangrijke thema's. Het door het ministerie ter beschikking gestelde bedrag is gematcht door de dertig grootste gemeenten van Nederland en de twaalf provincies. De samenwerking van de verschillende overheden maakt dat dit budget effectief kan worden besteed; accommodaties waar cultuur en publiek elkaar ontmoeten zoals het theater en het museum vallen meestal onder verantwoordelijkheid van de lokale

overheden. Veel migranten wonen in de grote steden, waardoor lokale overheden een grote doelgroep kunnen bereiken.

In de loop van 1999 heeft OCenW met zeven steden in Nederland convenanten gesloten om in 2000 een pilotproject culturele diversiteit uit te voeren. Den Haag, Rotterdam, Utrecht, Almere, Groningen, Eindhoven en Maastricht maakten een programma waarin verbreding van het publieksbereik voor cultuur en vergroting van multicultureel aanbod centraal stond. De steden matchten de bijdrage van OCenW aan de pilots. In totaal (rijk en gemeenten samen) was er ruim €2 miljoen beschikbaar voor de projecten. Verschillende steden hebben de pilot gebruikt om te experimenteren met andere subsidiecriteria, met cultuurbereik op wijkniveau of met het scouten van talent. Zo bedacht de gemeente Groningen een vierfasen-plan voor het scouten en begeleiden van jong talent met meevoudige culturele achtergrond in de stad. Er werden drie "cultuurscouts" aangesteld, die in het amateurkunstcircuit speuren naar talenten. De totstandkoming van de zeven pilots is begin 2000 geëvalueerd.⁶ Een belangrijke conclusie was dat er grote steun bestond onder de stedelijke bestuurders voor het ontwikkelde beleid en voor het gekozen instrumentarium. De invloed van de gemeentelijke ambtenaren op de keuze van de beleidsmodellen was in veel gevallen echter te groot. Daardoor kwamen het culturele veld en de verschillende doelgroepen van de programma's te weinig aan bod. In november 2000 is in een onderzoek naar de pilots geconstateerd dat verbreding van het publieksbereik in veel gevallen niet kan zonder nieuwe of andere kunst- en cultuurvormen, en dat scouting en begeleiding van nieuw talent tot de meestbelovende mogelijkheden van het Actieplan cultuurbereik behoren.⁷

In het najaar van 1999 zijn IPO, VNG en OCenW met elkaar in overleg getreden om een landelijk programma cultuurbereik te ontwikkelen. Het landelijke Actieplan Cultuurbereik richt zich niet alleen op het vergroten van culturele diversiteit, maar ook op vier andere doelstellingen die tevens een impuls zouden krijgen door samenwerking tussen de verschillende overheden. Deze andere doelstellingen zijn: versterking van de programmering van culturele accommodaties, investeren in de jeugd, beter zichtbaar maken van cultureel vermogen en culturele planologie op de agenda zetten. 16 maart 2000 werd op een historische bijeenkomst een bestuurlijke overeenkomst ondertekend tussen OCenW, IPO en VNG waarin de afspraken over het Actieplan cultuurbereik werden vastgelegd.

Inmiddels participeren de beoogde dertig gemeenten en de

⁶ Zeven pilots culturele diversiteit, Bureau Driessen, juni 2000

⁷ Bestandsopname van de Pilot Actieplan Cultuurbereik, DOCABureaus, november 2000.

twaalf provincies in het actieplan. Zij hebben elk hun eigen vierjarig programma cultuurbereik 2001-2004 gemaakt met lokale accenten.

Om ervaringen en deskundigheid tussen de deelnemers aan de programma's cultuurbereik uit te wisselen organiseert de regiegroep van het Actieplan cultuurbereik met daarin vertegenwoordigers van OCenW, IPO en VNG enkele keren per jaar een themabijeenkomst. Eind 2001 werd in samenwerking met Forum een bijeenkomst over culturele diversiteit georganiseerd waaraan zowel gemeenten en provincies deelnamen als vertegenwoordigers van verschillende bevolkingsgroepen. Ook op lokaal niveau worden door gemeenten en provincies uitwisselingsbijeenkomsten georganiseerd over het thema culturele diversiteit. De gemeente Groningen organiseerde op 5 februari 2002 een werkconferentie. Initiatieven als Atana, de Phenix Foundation en het Netwerk CS haken waar mogelijk in op deze landelijke en lokale bijeenkomsten.

Aan het volledige Actieplan cultuurbereik is een uitgebreid programma van monitoring en evaluatie gekoppeld dat wordt uitgevoerd door de Erasmus Universiteit Rotterdam. Ten behoeve van het meten van de cultuurdeelname in de deelnemende steden is een Richtlijn Cultuurparticipatie Onderzoek ontwikkeld die gemeenten kunnen gebruiken bij hun eigen onderzoek naar het gebruik van voorzieningen. In september 2002 zal een eerste tussenrapport over het Actieplan Cultuurbereik beschikbaar komen.

De Stedelijke en Provinciale Programma's Cultuurbereik bestaan uit drie onderdelen: Cultuurbereik, Cultuur en School en Geldstroom Beeldende Kunst en Vormgeving. Het laatste onderdeel is een voortzetting van voorheen de Geldstroom Lagere Overheden die nu meer wordt gericht op cultuurbereik. Over de invulling van de doelstelling culturele diversiteit binnen de eerste twee onderdelen is nog het volgende te melden.

Cultuurbereik

Bureau Advies Research Training heeft in opdracht van OCenW een analyse gemaakt van de programma's op het terrein van culturele diversiteit.⁸ Het onderdeel culturele diversiteit komt in vrijwel alle programma's terug. Voor zover er in de programma's specifieke projecten worden genoemd heeft 40% van de projecten en 29% van het budget voor het onderdeel cultuurbereik (mede) betrekking op culturele diversiteit. De projecten zijn zowel gericht op het culturele aanbod als op de diversiteit in het publieksbereik of op het leggen van een verbinding tussen deze twee.

⁸ Divers in diversiteit? Korte rapportage over een analyse van de gemeentelijke en provinciale programma's cultuurbereik 2001-2004 op het terrein van culturele diversiteit, Bureau Advies Research Training, januari 2002.

In 19% van de programma's wordt de aandacht gericht op bepaalde bevolkingsgroepen. Het gaat daarbij vooral om het onderscheid dat wordt gemaakt tussen de verschillende landen van herkomst. Meer in het algemeen valt op dat jongeren van niet-Nederlandse afkomst vaak worden benaderd als jongeren of jeugd. Gezien het feit dat in de grote steden bijna 50% van de jongeren een niet-Nederlandse achtergrond heeft, verbaast dat niet. De deelnemende steden wenden hun actieprogramma cultuurbereik vaak aan om voor een integrale benadering van de jeugd te kiezen, waarbij ook beleidsterreinen als onderwijs en welzijn zijn betrokken.

In bijna de helft van de programma's (45%) wordt samengewerkt met instellingen die zich vooral op de nieuwe Nederlanders richten. Toch blijkt uit een enquête van Forum dat de deelnemende overheden moeite hebben om de verschillende bevolkingsgroepen en jongeren te betrekken bij de ontwikkeling en uitvoering.⁹ Niettemin steekt men veel moeite in het voeren van overleg met het culturele veld en de diverse bevolkingsgroepen. Ook blijken de vormvereisten van subsidieaanvragen soms een belemmering voor de genoemde groepen. Sommige gemeenten bieden daarom begeleiding aan bij de ontwikkeling van projectvoorstellen en bij het opstellen van de subsidieaanvraag. De gemeente Den Haag, die al in 2000 deelnam aan de pilot culturele diversiteit, heeft daartoe een Aanjaagbureau Culturele Diversiteit opgezet. Ook culturele instellingen kunnen hier advies inwinnen over het organiseren van activiteiten en over de wijze waarop de doelgroepen vervolgens bereikt kunnen worden.

Cultuur en School

Sinds 1997 is culturele diversiteit benoemd tot één van de drie prioriteitsgebieden van het project Cultuur en School. Uit de enquête cultuureducatie blijkt dat tussen 1998 en 2001 een lichte stijging waar te nemen valt in aanbod en gebruik van multiculturele educatieve activiteiten¹⁰. Tegelijkertijd wijst ander onderzoek echter uit dat 57% van de basisscholen met leerlingen van verschillende herkomst geen multiculturele activiteiten onderneemt¹¹. Bijna driekwart van de witte basisscholen heeft zelfs nog nooit een voorstelling of tentoonstelling met een multicultureel karakter bezocht. Toch

⁹ Enquête in het kader van de bijeenkomst over culturele diversiteit binnen het Actieplan Cultuurbereik op 13 december 2001.

¹⁰ De Enquête Cultuureducatie wordt sinds 1998 in opdracht van het ministerie van OCenW jaarlijks gehouden onder rijksge subsidieerde instellingen door de Erasmus Universiteit Rotterdam.

¹¹ De rol van cultuureducatie bij het bevorderen van culturele diversiteit in het primair onderwijs, Cultuurnetwerk Nederland, 15 december 2001.

zegt 54% van deze scholen behoefte te hebben aan multicultureel aanbod. Ik wil laten onderzoeken of dit verschil tussen vraag en reële afname te wijten is aan een gebrek aan informatie of dat er sprake is van een gebrek aan goed aanbod.

Niet ongenoemd mag overigens blijven dat er in de afgelopen jaren - ook buiten het kader van Cultuur en School - met succes een grote variatie aan educatieve projecten op het terrein van culturele diversiteit tot ontwikkeling is gekomen. Een aantal instellingen, zoals De Nieuw Amsterdam, Rotterdams Lef, Cosmic, DOX, Artisjok 020 en RAST verrichten belangrijke inspanningen om jonge multiculturele podiumkunstenaars door middel van scholings-, presentatie- en productiemogelijkheden te ondersteunen. Daarnaast heeft de ondersteuning vanuit Cultuur en School-gelden diverse projecten mogelijk gemaakt, met name op het terrein van wereldmuziek. Zo is in Zuid-Holland *X-Change on school* gestart: een activiteitenprogramma waarin leerlingen naar wereldmuziek luisteren, samen muziek maken, dansen, opdrachten maken en een slotpresentatie geven. Jongeren uit alle denkbare culturen komen via de muziek in contact met elkaars cultuur en met de culturele instellingen in hun stad. In Amsterdam organiseert het Nieuwe Werck voor leerlingen van het middelbaar onderwijs en bovenbouw basisonderwijs projecten op locatie. Het materiële en immateriële erfgoed van Amsterdam wordt middels verhalen op plaatsen van historische betekenis voor de leerlingen toegankelijk gemaakt.

Ondanks de genoemde goede voorbeelden is er in de komende jaren nog veel inspanning nodig om met name voor het basisonderwijs te komen tot een betere afstemming van vraag en aanbod. In de brief van 30 november 2001 over het Meerjarig Perspectief Cultuur is gewezen op het succes van jeugdtheaterscholen en vergelijkbare initiatieven, niet in het minst door de relaties die zij onderhouden met het onderwijs en vervolgopleidingen. Ik zou verder willen onderzoeken welke rol jeugdtheaterscholen kunnen spelen bij de invulling van de prioriteit 'culturele diversiteit'.

4. Beleid in ontwikkeling

Herkomstculturenbeleid

Het gros van de migranten dat vanaf de jaren zestig naar Nederland komt, is afkomstig uit Marokko, Turkije, Suriname en - binnen het Koninkrijk - de Nederlandse Antillen en Aruba. Het culturele leven in die landen vormt een belangrijk oriëntatiepunt voor migranten. Het is daarom van essentieel belang dat er een verbinding tot stand wordt gebracht met de

levende cultuur en het cultureel erfgoed van de herkomstlanden, en niet alleen de cultuur die de migranten bij hun aankomst in Nederland hebben "meegebracht". Wie het beeld van 'cultuur als confrontatie' serieus neemt, kan de inbreng van deze levende migrantenculturen eigenlijk niet missen. Aan de ene kant kunnen migranten aan hun 'cultuur van herkomst' de inspiratie ontlene om een confrontatie aan te gaan in de Nederlandse culturele arena. Dat is bevorderlijk voor hun betrokkenheid bij het culturele leven in Nederland. Aan de andere kant vormen dergelijke bijzondere cultuuruitingen ook een uitdaging voor het autochtone Nederlandse publiek. Al was het maar omdat kennismaking met - bijvoorbeeld - Turkse, Marokkaanse of Surinaamse cultuuruitingen bestaande vooroordelen en stereotypen uit de wereld kan helpen.

Overigens is het niet zo dat de migranten uitsluitend belangstelling hebben voor cultuur uit het land van herkomst. Onderzoek toont aan dat herkomst als zodanig geen invloed heeft op de deelname aan het 'algemene', dus hoofdzakelijk 'westerse' cultuuraanbod in Nederland. Gemiddeld gesproken tonen migranten evenveel belangstelling voor dit aanbod als mensen met een westerse achtergrond. Culturele voorkeuren worden dus niet alleen door afkomst bepaald. Al de tweede generatie beweegt zich moeiteloos tussen de cultuur die thuis wordt uitgedragen, een scala aan jongerenculturen en populaire en traditionele cultuur in Nederland. Zo ontstaan geheel nieuwe culturele identiteiten die zich niet in hokjes laten plaatsen.

Ten behoeve van de verdere ontwikkeling van het herkomstculturenbeleid is onlangs verkennend onderzoek gedaan naar culturele activiteiten in en vanuit Nederland in relatie tot Turkije.¹² Een tweede fase van deze verkenning, waarin culturele activiteiten vanuit Turkije worden geïnventariseerd, wordt momenteel uitgevoerd. De belangrijkste conclusies van de eerste fase van de verkenning met betrekking tot herkomstland Turkije zijn dat het voor de ontwikkeling en status van het aanbod belangrijk is dat er ook een ander publiek dan alleen het Turkse wordt bereikt. Om de situatie te verbeteren is het nodig dat in Nederland zelf een goed eigentijds aanbod wordt ontwikkeld. Een aanbod dat op zijn minst voor Turks publiek, maar bij voorkeur ook voor een breder publiek aantrekkelijk is. Culturele verstarring kan worden doorbroken door selectief een relatie te stimuleren met de meer dynamische culturele ontwikkeling in het moederland. In de ontwikkeling van de culturele belangstelling kan het onderwijs (Cultuur en school en CKV) een belangrijke stimulerende rol spelen.¹³

¹² Han Bakker Project & Advies, Nederturken, kunst en cultuur. Herkomstlandenbeleid, maart 2002

In september 2001 heb ik een bezoek gebracht aan de Republiek Suriname, om de culturele samenwerking te intensiveren. We zijn tot overeenstemming gekomen dat we meer gaan doen op het gebied van cultureel erfgoed (inclusief opleidingsmogelijkheden), dat een Surinaamse delegatie binnenkort zich in Nederland gaat oriënteren op het gebied van Cultuur en School, en dat ik Suriname actief zal ondersteunen in de inspanningen om lid te worden van de Nederlandse Taalunie.

In februari van dit jaar heb ik met een breed samengestelde delegatie Marokko bezocht. Hiermee wilde ik een nieuw tijdperk inluiden van wederzijdse betrekkingen. Ik heb gewezen op de organisatie Migranten Televisie Nederland (MTNL), die mijns inziens een belangrijke rol zou kunnen spelen in de samenwerking tussen Marokko en Nederland. Wij zijn overeengekomen ons te concentreren op erfgoed (tentoonstellingen van Marokkaanse cultuurgoederen in Nederland), hedendaagse kunsten (uitwisseling van schrijvers en kunstenaars) en cultuureducatie (een werkgroep van specialisten uit beide landen zal worden samengesteld om concrete programma's en initiatieven te ontwikkelen). In juni 2002 zal de Marokkaanse minister van Cultuur en Communicatie, Mohamed Achaari, een tegenbezoek afleggen aan Nederland. Een van de programmaonderdelen is een rondetafelconferentie (georganiseerd door de Phenix Foundation) over culturele diversiteit en de banden tussen Nederland en Marokko.

Bestuurlijke diversiteit

Het succes van de bestuurdersbank Atana is zichtbaar. Zowel de gemeente Amsterdam als de gemeente Rotterdam hebben Atana gevraagd ook voor hen een dergelijk concept uit te werken. In opdracht van het ministerie van VWS heeft Atana inmiddels een bestuurdersbank voor de vrijwilligerssector opgezet. Ook andere departementen hebben interesse getoond. De Arts Council in Groot-Brittannië heeft de initiatiefnemers uitgenodigd iets te vertellen over de methode van werken. Het ministerie van BZK heeft het initiatief genomen voor een platform Bestuurlijke Participatie, waarbinnen verschillende departementen ervaringen kunnen uitwisselen en beleid kunnen afstemmen op het gebied van bestuurlijke participatie van verschillende bevolkingsgroepen.

Met ingang van boekjaar 2001 wordt in de verslaglegging van

¹³ Deze aanbeveling wordt gesteund door de resultaten van het CKV dat door Harry Ganzeboom c.s. wordt uitgevoerd. Leerlingen met een niet-Nederlandse achtergrond tonen minstens evenveel belangstelling voor cultuur als autochtone. Daarom lijkt dit vak een geschikt instrument om allochtone jongeren kennis te laten maken met de traditionele cultuur. Gezien het aanbod van de Nederlandse podia en musea, gaat het immers, in de meeste gevallen, om kennismaking met 'westerse' cultuur.

cultuurnota-instellingen nadrukkelijk gemonitord op bestuurssamenstelling. Alle instellingen dienen niet alleen namen en aftreedrooster, maar ook sekse en leeftijd van hun bestuursleden te vermelden. Daarnaast wordt instellingen gevraagd hun visie op de bestuurssamenstelling in termen van leeftijd, sekse en culturele diversiteit te geven. De kwantitatieve gegevens met betrekking tot leeftijd en sekse zullen centraal worden verzameld en geanalyseerd. Tevens zal er een kwalitatieve analyse worden gemaakt van de verzamelde "visies op bestuurssamenstelling". In 2002 zullen deze gegevens worden gebruikt als input voor de jaarlijkse evaluatiegesprekken met de instellingen. Er zal worden bekeken of de informatie ook kan worden ingezet ten behoeve van de "monitor diversiteit" van de Phenix Foundation, Atana en het Netwerk CS.

5. Conclusies

Een veranderende samenleving vraagt om veranderend beleid. Ik heb geprobeerd om met mijn cultuurbeleid recht te doen aan de nieuwe bevolkingsgroepen. In de hier voorliggende pagina's heb ik beschreven op welke manieren het beleid is ontwikkeld, en op welke manieren dat beleid in de praktijk gestalte heeft gekregen. Natuurlijk zijn we nog niet klaar; aandacht voor culturele diversiteit in de culturele sector en de verankering ervan in de culturele praktijk zal in de komende jaren op de agenda blijven staan. Bijzondere kansen liggen er nog in het onderwijs; cultuureducatie en inburgeringstrajecten zijn hiervoor al genoemd, maar ook het Gemeentelijk Onderwijs Achterstandenbeleid en de Brede-School-ontwikkelingen bieden wellicht mogelijkheden tot aansluiting. Het loont de moeite om deze mogelijkheden in de komende jaren nader te verkennen. Ik wil hier nogmaals de woorden terughalen waarmee ik deze brief opende: dit beleid vraagt om een lange adem, en daarom kan hier slechts sprake zijn van een tussenbalans.

Het bewustwordingsproces is in volle gang - culturele diversiteit is niet alleen door middel van overheidsbeleid te realiseren; ook zonder expliciet beleid maakt de aandacht voor diversiteit steeds vaker vast onderdeel uit van de cultuurwereld. Voorbeelden te over: de Boekenweek 2001, het literaire festival Winternachten (met vorig jaar, onder de noemer 'Winternachten Overzee', voor het eerst een pendant in Zuid-Afrika), het MIXT Racism Beat it Festival, etc. Een groot project als Rotterdam Culturele Hoofdstad 2001 kreeg weliswaar overheidssubsidie, maar de nadruk op culturele verscheidenheid was een zelfstandige beleidskeuze van de organisatie. Als belangrijkste uitdagingen stelde Rotterdam zich het bereiken en behouden van nieuwe publieksgroepen, het doen vervagen van

de grenzen tussen high en low culture, en het tonen van het internationale en veelkleurige karakter van de stad. Onder het motto 'Rotterdam is vele steden' passeerde een veelheid aan culturen de revue: het Turkije Festival, het Arabisch Filmfestival, 2001 Wereldsmaken, het Hindoestaans Songfestival, etc. Rotterdam was een jaar lang het multiculturele centrum van Europa. Dat culturele diversiteit in een behoefte voorziet, blijkt ook uit de aantallen bezoekers: de in totaal 524 projecten hebben 2,2 miljoen bezoekers getrokken. Culturele diversiteit is de realiteit - niet omdat de Staatssecretaris van Cultuur dat voorstaat, maar omdat de maatschappij erom vraagt.

Anderzijds hebben recente ontwikkelingen de urgentie van overheidsbeleid op dit terrein alleen maar onderstreept: de reacties op de aanslagen in de Verenigde Staten op 11 september 2001 hebben duidelijk gemaakt hoe wankel het evenwicht is in een maatschappij waarin zoveel mensen met verschillende culturele en religieuze achtergronden leven. De commotie die is ontstaan naar aanleiding van de uitspraken van Imam El Moumni geeft aan dat het debat over culturele identiteit en over het samenleven van verschillende culturen nog niet is beëindigd. De discussies die nu worden gevoerd over het al dan niet wijzigen van artikel 23 van de Grondwet geven aan dat we nog maar aan het begin staan van een werkelijk cultureel diverse samenleving. Eén ding is zeker: de veranderingen in de Nederlandse samenleving van vandaag en gisteren zullen veel meer invloed op morgen hebben dan we nu kunnen vermoeden.

De Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen,

dr. F. van der Ploeg